

## *Na morima jačaju tokovi prometa i raste moć ratnih flota*

Mora, pomorstvo i ratne mornarice kao da vrtoglavo brzinom iz dana u dan dobijaju sve veći značaj. O tome iznosi neke veoma ubjedljive argumente i inozemna pomorska literatura.

Za nepunih dvadeset godina prijevoz robe morem porastao je od 400 milijuna tona (1948) na 1700 milijuna tona (1966). Predviđa se da će taj uspon u 1973. godini dostići i cifru od preko 2500 milijuna tona. Za proteklih deset godina pojavila se na svjetskim morima, pored američke RM, još jedna super sila. Radi se o sovjetskoj RM, koja je, kao što je poznato, u drugoj polovini aprila ove godine održala manevre pod nazivom »Operacija ocean«. Njih je komandant sovjetske RM, admiral Gorškov, ocijenio kao nešto još neviđeno u historiji sovjetske i svjetske pomorske vještine. Sve većim značajem vojnopomorske problematike bavi se veoma intenzivno i vojnopomorska stručna publicistika. Tako »Naval Review« 1969. nije preokupiran samo problemom rata u J. Vijetnamu, već uporedo s tim kao osnovne vojnopomorske probleme od stratejskog interesa za SAD i NATO vidi i u nekoliko drugih pitanja. Njima se bave članci: »Stratejska analiza Sredozemlja« (autor S. W. Roskil — V. Britanija), »Baltik i danski prolazi« (autor E. Wegener — Z. Njemačka) i »More 1956—1967« (autor J. D. Hayes — SAD). Koje su preokupacije ovih autora?

### **Sredozemlje u prvom planu zbivanja**

Kad je riječ o Sredozemlju, autor ističe tri faktora koje ovo more danas stavljaju u »centar svijeta«. To su: bogati izvori nafte, njegov značaj kao pomorskog puta i izuzetan vojnogeografski položaj kao spone triju kontinenata. Pri analizi mogućih dejstava na tom moru posebno upozorava na ulogu avijacije, podmornica i mina, jer se ovim snagama i sredstvima maksimalno može ugroziti površinske brodove na relativno kratkim plovnim putevima između pojedinih luka. Izuzetnu opasnost za površinske brodove predstavljaju i raketni čamci, čije bi se dejstvo moglo očekivati iz luka u sjevernoj Africi. Na tom moru nalazi se dnevno oko 3100 trgovačkih brodova (većih od 500 tona nosivosti). Prema tome za NATO je bitan stratejski cilj — odbrana vlastitog i onemogućavanje protivničkog pomorskog saobraćaja.

Autor iznosi, zatim, poznatu šemu organizacije komandovanja pomorskih snaga SAD i NATO u Sredozem-

lju. Smatra je nedovoljno efikasnom kako u pogledu mirnodopskog uvježbavanja snaga, tako posebno u eventualnom ratu kada bi, zavisno od nacionalnih interesa pojedinih zemalja, bile uključene u borbu protiv osnovnih snaga protivnika znatno veće pomorske i vazduhoplovne snage. Najosjetljiviji su plovni putevi prema Turskoj i Grčkoj i smatra da bi NATO za zaštitu konvoja upućenih tim zemljama morao da trpi rizike slične onima iz vremena bitke za Maltu u toku II SR. Pod uvjetom da sovjetske podmornice i avioni (projektili) dejstvuju iz baza u Egiptu i Alžiru vjerovatno bi se NATO morao odreći konvoja za Grčku i Tursku, pa bi stoga trebalo prije izbijanja rata okupirati ili uništiti baze zemalja koje bi podržavale SSSR.

U svjetlu izloženih činjenica autor se posebno zadržava na opisu karakteristika flotnih snaga SSSR-a u Sredozemlju ocjenjujući ih kao brojne, moderne, efikasne i veoma opasne, iako, po njegovoj ocjeni, one zaostaju za VI flotom SAD u operativnoj vještini i ukrcaoj avijaciji. Od naoružanja brodova u sastavu flote SSSR najopasnijim smatra rakete brod-brod, jer unatoč učinjenim naporima i već postignutih rezultata u odbrani od ovog oružja, ono i dalje predstavlja veliku pretnju. Prednost flotnih snaga SSSR nad pomorskim snagama NATO vidi i u centraliziranoj i jedinstvenoj komandi i obuci. Upozorava na još nekoliko činjenica o jačanju vojnopomorske moći SSSR. Pored uvođenja u flotni sastav nosača helikoptera i jačanja pomorskodesantne pješadije, SSSR je razvio jaku i modernu ribarsku flotu, zatim flotu brodova za oceanografska istraživanja, brzo razvija trgovačku flotu, koja bi trebalo da u 1980. godini dostigne 20 milijuna tona najmodernijeg brodskog prostora. Po mišljenju autora SSSR vješto iskorištava nemoć SAD angažiranih u osvajačkom ratu u J. Vijetnamu, kao i opadanje moći V. Britanije, te svakim danom je sve više prisutan svojim brodovima na svim morima svijeta. Ma kako zvučalo alarmantno, piše autor, sve je kritičnija situacija na NATO u Sredozemlju i na Bliskom istoku.

Podvlači da najznačajnije flotne snage u tom moru ne pripadaju zemljama Sredozemlja, već dvjema supersilama, da svaka od ovih flota treba da zastupa i realizira interese velikih sila u međusobnom nadmetanju. U slučaju izbijanja rata SAD će biti u povoljnijem položaju ako pomorske snage što više isture prema istoku, dok bi

za SSSR bilo povoljnije da snage SAD budu izvan Gibraltara. Iz toga proizlazi da su vojnički i jedna i druga supersila zainteresirane da maksimalno ispolje svoje prisustvo u Sredozemlju. Pomorski interesi zemalja Sredozemlja pri ovakvom stanju stvari imaju ograničen značaj. Te zemlje su u stanju da ustupe svoje baze ili da ospore pravo korištenja baza i slobodan prolaz teritorijalnim vodama i prolazima pod njihovim suverenitetom flotnim snagama supersila. U toj igri interesa velikih sila, po mišljenju autora, treba gledati njihove odnose prema pojedinim zemljama tog basena i prema otvaranju plovno putu kroz Suec. Ne bi trebalo da se očekuje da će u bližoj budućnosti na Sredozemlju doći do opadanja jačine ratnih flota, već da će one jačati, jer ne treba očekivati ni smirivanje političke krize već njezino produbljavanje, kao ni smanjivanje već zaoštavanje sukoba interesa između supersila.

### Baltik i danski prolazi složen su problem

Na Baltiku i danskim prolazima, što je predmet razmatranja drugog članka, problemi kao da nisu manje složeni. Po završetku II SR flota SSSR našla se u Baltiku u znatno povoljnijim uvlova, nego ikad ranije. Netačne su ocjene date na Zapadu po kojima je SSSR punih deset godina po završetku rata na tom moru vodio defanzivnu pomorsku strategiju. Naprotiv, stalno je bila prisutna ofenzivna strategija. Razlike su postojale samo u načinu njene realizacije. Sovjetski Savez je izgradio jake pomorskodesantne snage i danas je u stanju da i u tom moru po potrebi osvoji prevlast i iz njega izade u Atlantik upotrebom i pomorskodesantnih snaga, dok je ranije taj zadatak trebalo da izvrše snage KoV i RV. Oružane snage Danske i Nizozemske nisu u stanju da pruže ozbiljniju prepreku u eventualnom pokušaju prodara SSSR iz Baltika. Po njegovoj ocjeni odnos snaga NATO (Z. Njemačka i Danska) i VU na tom moru iznosi jedan prema pet po broju ljudi i jedan prema tri po broju brodova. Pored toga kvalitet ratnih brodova SSSR je izrazito bolji. Posebnu prednost brodovi VU imaju u naoružanju raketa-ma brod-brod. Izrazita je prednost VU u snazi vazduhoplovstva i mogućnosti njegove efikasne upotrebe s obzirom na veoma razvijenu mrežu aerodroma. Može se očekivati da će snage VU na tom području dalje jačati i sticati sve veću prednost. Odbacuje preporuke onih vojnih eksperata, koji predlažu da se Baltik brani tako da se minama zatvore danski prolazi ili da se obalska odbrana ojača tako da bude u stanju da zatvori prolaze. Miniranje bi omogućilo VU slobodu dejstva protiv obale i otoka, jačanje obalske odbrane je neekonomično, a jedno i drugo nedovoljno sigurno u pogledu sprečavanja izlaska flotnih snaga SSSR na otvoreno more. Relativno duge obale zemalja NATO (oko 3000 km) izložene su opasnosti pomorskog desanta. Za PDO su potrebne jake snage KoV i RV, međutim, PS svojom pokretljivošću mogu biti efikasno upotrebljene tamo gdje to bude najpotrebnije i po mišljenju autora jačanje pomorskih snaga NATO u toj oblasti predstavlja najoptimalnije rješenje.

### Tehnološka revolucija i pomorstvo

U trećem članku raspravlja se o pomorskoj problematici u periodu od 1956. do 1967. godine. Autor označava 1956. godinu kao početak izrastanja SSSR u pomorsku silu prvog reda. Da bi što potpunije ukazao na uticaj vojnih, ekonomskih i političkih faktora na promjene nastale u desetogodišnjem periodu koji razmatra, autor analizira bitna geografsko-stratezijska područja Zemlje. Iz ove analize proizlazi izuzetan značaj mora i oceana za područja na kojima se nalaze SAD, zemlje zapadne Evrope i Sredozemlja, Sovjetski Savez i zemlje Bliskog istoka i Kina, koja će vjerovatno u skoroj budućnosti označiti svoje aspiracije kao velika sila i jačanjem pomorskih snaga.

U protekloj deceniji najveći uticaj na zbivanja nisu imali politika i vojska, već ekonomija. Najveći prosperitet doživljavala je Zapadna Evropa i Japan. Upravo ta područja najviše zavise od uvoza sirovina pa je to odlučujuće uticalo na porast pomorskog prometa.

Između dva rata oko Sueca (1956. i 1967.), svjetska brodska tonaža je udvostručena, a dvije trećine brodova

u upotrebi imaju manje od deset godina starosti. Ušli smo u eru velikih tankera i tehnološki razvijenog transporta roba morem. Zemlje koje su bile u stanju da se uklope u ova nova kretanja snažno su zakoračile naprijed, na račun nekih tradicionalno pomorskih zemalja, kao što je npr. V. Britanija. Oko tri četvrtine svjetskih roba danas čine: nafta, rudača, žita i uglj. Superbrodovi prevoze ove terete jevtinije i uplovljavaju u luke koje ih mogu primiti (sa dubinama od 35—50 m). Brodovlasnici traže najjevtinije brodograđevne kapacitete (Japan) i jevtinu radnu snagu (posade) iz Italije, Grčke, Portugala, Kine. Oni bježe svojim kapitalom i plovnim sredstvima pod zastavu koja im pruža najpovoljnije uvjete (Liberija). U trci za osvajanjem tržišta veliki proizvođači nafte, žita, minerala i uglja podstiču gradnju superbrodova.

Izuzetan napor sa veoma zapaženim rezultatima u razvoju trgovačke flote u navedenom periodu učinio je Sovjetski Savez. Po tempu razvoja trgovačke flote, sa oko 2 milijuna tona novih brodova godišnje, SSSR zauzima jedno od vodećih mjesta u svijetu. On je za oko četiri puta (od 16 na 67) povećao broj svojih velikih luka i modernizirao ih. Dobrom organizacijom, kadrovskom politikom i nizom drugih mjera, trgovačka mornarica SSSR, kao izraz potreba ove zemlje da se probije na svjetsko tržište, postaće uskoro vodeća u svijetu. Ribarska flota SSSR, gotovo beznačajna u 1950. godini danas zauzima, sa preko 2 milijuna tona brodova, četvrto mjesto u svijetu. Zahtijeva se adekvatan odgovor SAD u jačanju trgovačke i ratne flote, ako se ne želi dovesti u pitanje vitalne interese SAD. Predviđa da će trend zbivanja narednih godina (čemu će, pored ostalog, znatno pridonijeti akutna situacija na Sredozemlju) označiti pojačanu ulogu mora u ekonomskom i vojnom pogledu, posebno oko nekih područja npr. Australije i južne Afrike.

### Zašto SSSR jača pomorsku moć?

Odakle i zašto toliki dinamizam u razvoju pomorske moći SSSR? Na to pitanje pokušava da odgovori i knjiga Soviet Naval Strategy (Fifty Years of Theory and Practice) od R. W. Herricka (US Naval Institute Annapolis — 1968). Opisom razvoja RM u SSSR neposredno poslije I SR, zatim u periodu od 1934. godine do izbivanja II SR i u ovom velikom ratu autor ove knjige ukazuje na trend događaja koji sve snažnije afirmiraju SSSR kao pomorsku državu. Zanimljive su pouke koje, po mišljenju autora SSSR izvlači iz II SR. One se prije svega odnose na značaj vazdušne podrške PS i poraslu ulogu pomorskodesantnih snaga, kao i na potrebu njihove podrške snagama RV i PS, ali se u to vrijeme još ne uočava u SSSR dovoljno neophodnost vazdušne podrške ukrcanom avijacijom za dejstva PS na otvorenom moru. SSSR je ojačao svoje pozicije na Baltiku, Crnom moru, Arktiku i Pacifiku.

Razvoj poslije II SR autor dijeli u razdoblje do smrti staljina (1953) i u period vladavine Hruščova i tz. nuklearne RM. Staljin je jačao sve četiri flote (Baltika, Arktika, Crnog mora i Pacifika) i odlučio se na izgradnju velike mornarice sa jakim i velikim površinskim brodovima, brojnim podmornicama i snažnim pomorskim vazduhoplovstvom. Negdje oko 1950. godine Staljin je prihvatio prijedlog novog desetogodišnjeg flotnog programa koji je predviđao i: četiri NA, više teških krstarica (klase »Staljingrad«), krstarice klase »Sverdlov« (24 broda), zatim 50 R i veliki broj P. Poslije njegove smrti došlo je do revizije programa, koji je trebalo da umjesto jake flote otvorenog mora da zemlji veći broj manjih i brzih brodova za efikasnu odbranu. Međutim, izgradnja podmornica u velikom broju nije napuštena. Dolaskom na vlast Hruščova razvila se živa borba između pristalica razvoja projektila i nuklearnih oružja, koji su negirali ulogu RM u suvremenom ratu i onih koji su upozoravali upravo na prednosti koje nude PS svojom fleksibilnošću i udarnom snagom u eventualnom ratu. Došlo je do zaključka o suvišnosti pomorskodesantnih snaga, o apsurdnosti ideja o izgradnji NA koja može potopiti projektil i smatralo se da nuklearno oružje na teritoriju SSSR može riješiti sve probleme odbrane zemlje. Osuđena je ideja o izgradnji skupih NA.

Ubrzano se modernizira RM. Proširena je izgradnja podmornica uključujući i izgradnju nuklearnih podmor-



nica i podmornica naoružanih projektilima, izgrađuju se KC. Najmodernije nuklearne podmornice SSSR imaju deplasman od 700 tona i 16 lansirnih cijevi za projekte. Pomorskodesantne snage ponovo dobijaju na značaju. Njihovu pokretljivost uvećavaju brodovi nosači helikoptera (»Moskva«). Trgovačka i ribarska flota izbijaju na vodeća mjesta u svjetskoj ranglisti pomorskih sila. On smatra da je SSSR u stanju da održi prevlast na moru do 150 km od vlastite obale, jer je u toj tz. prvoj liniji odbrane moguće vazduhoplovstvom baziranom na kopnu uspješno podržavati pomorske snage. U drugoj zoni (oko 200—300 n m od obale) mogućnost takve podrške je ograničena što će utjecati na stepen prevlasti koju će se moći ostvariti. U trećoj zoni tj. 300 nm od vlastite obale prema otvorenom moru mogućnosti SSSR se smanjuju i sve više ograničavaju uslijed pomanjkanja ukrcane avijacije. U toj zoni aktivnost će se uglavnom svesti na dejstva P, koje autor vidi kao jedan od najopasnijih protivnika za snage SAD ne samo na moru, nego i za dejstva po ciljevima na teritoriju SAD. Tvrdi da je ta RM prvenstveno odbrambenog karaktera, jer posjeduje površinske brodove relativno male tonaže i nema NA, dok podmornice (nuklearne i projektilske) predstavljaju snagu deterenta. Pored toga, snage ove RM razdvojene su na četiri međusobno udaljena mora (ratišta). On upozorava na stalne dileme koje su postojale i postoje u SSSR između različitih koncepcija tj. strategije tj. stare škole (suprotstaviti se glavnom protivniku na otvorenom moru i osporiti mu prevlast) i tz. mlade škole (podmornice kao deterent, a ostale snage RM za odbranu vlastite obale). Predviđa, da će dalji razvoj RM u SSSR uglavnom teći na osnovu gledanja »mlade škole«, pa prema tome za SAD najveća opasnost prijeti od sovjetskih podmornica, koje mogu da nuklearnim projektilima djeluju protiv ciljeva na teritoriju SAD, odnosno da djeluju na pomorskim komunikacijama od životnog interesa za SAD i njihove saveznike.

Sa ovakvim ocjenama izloženim u navedenoj knjizi ne slaže se u potpunosti italijanski adm. V. Prato. On u svom članku u osvrtu na knjigu R. W. Herricka (L'evoluzione della strategia navale sovietica, Rivista Marittima br. 5/70) upozorava na nekoliko činjenica, koje je R. W. Herrick zanemario. Ističe prisustvo jakih flotnih snaga SSSR u Sredozemlju, podvlači sposobnost i pokretljivost

pomorskodesantnih snaga, naglašava mogućnosti dejstva projektila i avijacije dalekog dejstva i ukazuje na to da SSSR razvija jake snage za zaštitu vlastitih podmornica (nuklearni lovci podmornica). On smatra da će SSSR i dalje osnovnu svoju orijentaciju u izgradnji OS imati na kopnene, i to u oklopnim, projektilske i vazdušne snage. To naročito potkrepljuje činjenicom o mogućoj opasnosti od eventualnog sukoba sa NR Kinom. Međutim, ne bi se nikada smjelo zanemariti fakat da su danas moderni ratni brodovi (i sastavi) SSSR prisutni na morima na kojima ih ranije nije bilo. Pomorske snage SSSR onakve kakve su danas, posebno s obzirom na posjedovanje nosača helikoptera( i aviona za vertikalno sletanje, uskoro), pomorskodesantnih snaga i vazdušne podrške, koju mogu imati u Sredozemlju (naročito u istočnom i centralnom dijelu) predstavljaju za područje Sredozemlja, po mišljenju autora, snagu koja se ne može niti smije podcijeniti. Što se tiče pomorske strategije SSSR, po mišljenju adm. V. Prata, ne bi trebalo da se na stvari gleda šematski tj. samo na eventualni sukob supersila, već naprotiv kroz strategiju izbjegavanja takvog sukoba i traženja rješenja primjenom elastične strategije u svim onim područjima (npr. na Bliskom istoku, jugoistočnoj Aziji) gdje se mogu osvojiti određeni poeni bez rizika od direktnog sudara sa glavnim protivnikom. To je očito jedan od razloga više, zaključuje ovaj autor, da se razvoj pomorskih snaga SSSR i njihovo prisustvo u Sredozemlju pažljivo prati.

Razumljiv je, iako neprihvatljiv, blokovski način rezoniranja i isključivosti ovih autora. (Za njih kao da ne postoji činjenica o više od 60 novooslobođenih i nesvrstanih zemalja, koje su se posebno afirmirale upravo u proteklih 10—15 godina.) Iz mozaika izloženih pomorskih i vojnopomorskih problema može se podvući značaj argumenta za dvije tendencije. Prva je ona koja ukazuje na sve veću ulogu mora, pomorstva i ratnih mornarica i sve značajnije mjesto SSSR u tome, a druga koja upozorava na preteću opasnost za mir po onome što se dešava u Sredozemlju i oko njega.

Tumač kratica:

PS = pomorske snage, RV = ratno vazduhoplovstvo, RM = ratna mornarica, R = razarač, P = podmornica, NA — nosač aviona, RČ — raketni čamci, OS — oružane snage.